

SENSUL EXISTENȚEI UMANE

Edward O. Wilson s-a născut în 1929 în Birmingham, statul Alabama, și a fost interesat de mediul natural de la o vârstă fragedă. După ce a studiat biologia evoluționistă la Universitatea din Alabama, și-a construit cariera concentrându-se asupra cercetării științifice și a activității didactice, predând vreme de patruzeci și unu de ani la Universitatea Harvard. Cele douăzeci și șase de cărți ale sale și cele mai bine de patru sute de articole științifice și de popularizare pe care le-a publicat i-au adus peste o sută de distincții științifice și literare, printre care două Premii Pulitzer – pentru *On Human Nature* (1979) și, împreună cu Bert Hölldobler, *The Ants* (1991) –, Medalia Națională pentru Știință a Statelor Unite, Premiul Crafoord, acordat de Academia Regală Suedeză de Științe pentru domeniile neacoperite de Premiul Nobel, Premiul Internațional pentru Biologie al Japoniei, Medalia Prezidențială și Premiul Nonino al Italiei și Medalia Franklin din partea Societății Filozofice Americane. Pentru contribuțiile sale în domeniul biologiei conservării mediului, a primit Medalia Audubon din partea Societății Naționale Audubon și Medalia de Aur din partea Worldwide Fund for Nature. Mare parte din viața sa personală și profesională este relatată în autobiografia *Naturalist*, care a câștigat în 1995 Premiul pentru Carte de Știință al publicației *Los Angeles Times*. Mai recent, Wilson s-a aventurat în domeniul literaturii de ficțiune, rezultatul fiind *Anthill*, un roman publicat în 2010 și intrat în lista de bestselleruri a *New York Times*. Activ în cercetările de teren, în publicistică și în munca de conservare a mediului, Wilson locuiește cu soția sa, Irene, în Lexington, Massachusetts.

La Humanitas a apărut, în traducere română, *Cucerirea socială a Pământului* (2013).

EDWARD O. WILSON

SENSUL
EXISTENȚEI UMANE

Traducere din engleză de
ELENA DRĂGUȘIN-RICHARD

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Vlad Russo
Coperta: Ioana Nedelcu
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
DTP: Andreea Dobreci, Dan Dulgheru

Tipărit la Paper Print – Brăila

Edward O. Wilson
The Meaning of Human Existence
Copyright © 2014 by Edward O. Wilson
All rights reserved.

© HUMANITAS, 2017, pentru prezenta versiune românească

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Wilson, Edward O.

Sensul existenței umane / Edward O. Wilson;

trad. din engleză de Elena Drăgușin-Richard. –

București: Humanitas, 2017

ISBN 978-973-50-5913-2

Drăgușin-Richard, Elena (trad.)

316

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51

www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro

Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro

Comenzi telefonice: 021 311 23 30

Cuprins

I	MOTIVUL PENTRU CARE EXISTĂM	
	1. Sensul sensului	9
	2. Rezolvarea enigmei speciei umane	14
	3. Evoluția și conflictul nostru interior	22
II	UNITATEA CUNOAȘTERII	
	4. Întoarcerea Iluminismului	31
	5. Imensa importanță a disciplinelor umaniste	44
	6. Forța motrice a evoluției sociale	50
III	ALTE LUMI	
	7. Omenirea – pierdută în lumea feromonilor	65
	8. Superorganismele	75
	9. De ce se află microbii la cârma galaxiei	83
	10. Un portret al lui E.T.	90
	11. Năruirea biodiversității	100
IV	IDOLII RAȚIUNII	
	12. Instinctul	111
	13. Religia	120
	14. Liberul-arbitru	129
V	UN VIITOR AL OMENIRII	
	15. Singuri și liberi în Univers	141
	<i>Anexă</i>	153
	<i>Mulțumiri</i>	167

I

MOTIVUL PENTRU CARE EXISTĂM

Istoria nu prea are sens fără preistorie, iar preistoria nu prea are sens fără biologie. Cunoașterea preistoriei și biologiei evoluează rapid și aduce în prim-plan întrebări despre originea omului și motivul pentru care specia noastră există pe această planetă.

Sensul sensului

Ocupă omenirea un loc special în Univers? Care e sensul vieților noastre individuale? Cred că știm destule despre Univers și despre noi înșine pentru a pune aceste întrebări într-o formă care să facă posibile răspunsuri testabile. Putem vedea cu ochii noștri prin oglinda întunecată îndeplinirea profeției Sfântului Pavel: „Acum cunosc în parte, dar atunci voi cunoaște pe deplin, așa cum am fost cunoscut și eu.”¹

Locul și sensul nostru nu ni se revelează însă așa cum se aștepta Pavel, ba chiar deloc. Să discutăm deci despre asta și să ne punem mintea la contribuție împreună.

Vă propun să facem această călătorie într-acolo, și cer să vă fiu călăuză. Drumul nostru va trece mai întâi prin originea speciei noastre și locul pe care-l ocupă în lumea vie, probleme pe care le-am abordat în *Cucerirea socială a Pământului*. Pe urmă va aborda, trecând de la științele naturii la disciplinele umaniste și înapoi, întrebarea mai dificilă „Încotro mergem?” și apoi pe cea mai dificilă dintre toate: „Pentru ce?”

Cred că a venit vremea să propunem unificarea celor două ramuri principale ale cunoașterii. Vor disciplinele umaniste să intre pe teritoriul științei? Au nevoie de ajutor

---

1. 1 Corinteni 13,12. (N. t.)

pentru asta? Ce-ar fi dacă am înlocui genul științifico-fantastic, plăsmuirea unor fantezii de către o singură minte, cu noi lumi de o mult mai mare diversitate, bazate pe știința reală, creată de mai multe minți? Vor poezii și artiștii să caute și în lumea reală, aflată dincolo de cuprinsul viselor obișnuite, dimensiuni, adâncimi și sensuri încă neexplorate? I-ar interesa poate să afle adevărul despre ceea ce Nietzsche numea, în *Omenesc, prea omenesc*, culorile curcubeului care înrămează cunoașterea și imaginația? Iată unde e de găsit sensul.

În utilizarea sa comună, cuvântul „sens“ presupune intenție, intenția presupune proiect, iar proiectul presupune un proiectant. Orice entitate, orice proces, sau chiar definiția oricărui cuvânt sunt puse în joc ca urmare a intenției proiectantului. Aceasta este esența viziunii filozofice despre lume în religiile constituite, și mai ales în miturile lor despre creație. Ele presupun că omenirea există într-un anumit scop. Oamenii se află pe Pământ cu un scop. Atât omenirea, cât și oamenii au un sens.

Cuvântul „sens“ e folosit însă și într-alt fel, mai cuprinzător, implicând o viziune despre lume mult diferită. Anume că sursa sensului o reprezintă accidentele istoriei, nu intențiile proiectantului. Nu există un plan premergător, ci doar rețele suprapuse de cauze și efecte fizice. Desfășurarea istoriei se supune numai legilor generale ale Universului. Fiecare eveniment este întâmplător, dar influențează probabilitatea evenimentelor ulterioare. În timpul evoluției vieții organice, de exemplu, apariția unei adaptări prin selecție naturală face ca apariția altor adaptări să fie mai probabilă. Acest concept al sensului, în măsura în care aruncă o lumină asupra omenirii și asupra restului vieții, este viziunea despre lume a științei.

Fie că vorbim despre cosmos sau despre condiția umană, al doilea sens, mai cuprinzător, se regăsește în evoluția realității din ziua de azi printre nenumărate alte realități posibile. Pe măsură ce în erele trecute apăreau entități biologice mai complexe, organismele și-au orientat tot mai mult comportamentul către includerea sensului intențional: la început prin sistemele senzoriale și nervoase ale organismelor multicelulare timpurii, apoi prin organizarea de către creier și, în final, prin comportamentul care îndeplinește intențiile. Păianjenul care-și țese pânza intenționează să prindă o muscă, chiar dacă nu e conștient de rezultat. Acesta este sensul pânzei. Creierul omenesc a evoluat în același regim ca pânza de păianjen. Fiecare decizie luată de o ființă umană are sens în primul înțeles, intențional. Dar capacitatea de decizie, cum și de ce a apărut ea, împreună cu consecințele ei, constituie sensul mai larg, bazat pe știință, al existenței omului.

Între aceste consecințe, pe primul plan se află capacitatea de a imagina posibile scenarii viitoare, de a planifica și a alege între ele. Folosirea înțeleaptă a acestei aptitudini prezente doar la ființele umane depinde de acuratețea cu care ne înțelegem pe noi înșine. Întrebarea de cel mai mare interes și cea mai mare relevanță este cum și de ce suntem cum suntem, și de aici derivă sensul nenumăratelor noastre viziuni asupra viitorului aflate în competiție una cu cealaltă.

Progresele științei și tehnologiei ne vor pune în fața celei mai mari dileme morale de când Dumnezeu a oprit mâna lui Abraham: cât să modificăm genotipul uman? Mult, puțin sau deloc? Vom fi forțați să alegem, deoarece specia noastră a început deja să treacă de pragul cel mai important, dar totodată cel mai puțin studiat, din era

tehnologiei și științei. Suntem pe cale să renunțăm la selecția naturală, procesul care ne-a creat, pentru a ne controla propria evoluție prin selecție deliberată – procesul de re-proiectare a biologiei și naturii umane pentru a le transforma cum dorim. Predominarea unor gene (mai precis a alelelor, variații în codul aceleiași gene) asupra altora nu va mai fi rezultatul unor forțe din mediul înconjurător, majoritatea aflate dincolo de capacitatea de control a oamenilor sau chiar dincolo de înțelegerea lor. Genele și trăsăturile lor prestabilite pot fi alese de noi. Deci cum ar fi să avem o viață mai lungă, o memorie mai cuprinzătoare, o vedere mai bună, un comportament mai puțin agresiv, capacități atletice superioare, miros corporal plăcut? Lista e nesfârșită.

În biologie, explicațiile de tipul cum-și-de-ce sunt obișnuite și sunt exprimate sub forma cauzelor „nemijlocite“ și „ultime“ ale proceselor vitale. Un exemplu de cauză nemijlocită ar fi următorul: avem două mâini și zece degete pe care le folosim pentru a face una și alta. Explicația ultimă este răspunsul la întrebarea *de ce* avem două mâini și zece degete, în primul rând, și de ce avem tendința de a face una și alta cu ele, și nu altceva. Explicația nemijlocită admite că anatomia și emoțiile sunt conectate pentru a participa la anumite activități. Explicația ultimă răspunde la întrebarea de ce avem această conectare anume, și nu alta. Pentru a explica condiția umană, prin urmare pentru a da sens existenței umane, avem nevoie de ambele niveluri de explicație.

În eseurile care urmează voi aborda al doilea sens, cel extins, al existenței speciei noastre. Voi susține că omnirea s-a ivit, în decursul evoluției, de la sine, ca urmare a unei serii de evenimente cumulate. Nu suntem predestinați să atingem vreun țel și n-avem de răspuns în fața

nici unei alte forțe în afară de a noastră proprie. Nu înțelepciunea bazată pe pietate ne va salva, ci doar cea bazată pe înțelegerea noastră de către noi înșine. Din cer nu ne va veni nici o izbăvire și nici o a doua șansă. N-avem decât o singură planetă și un singur sens de descoperit. Pentru a face acest pas în călătoria noastră, pentru a înțelege condiția umană, avem nevoie de o definiție mult mai largă a istoriei decât cea folosită de obicei.

Rezolvarea enigmei speciei umane

Pentru a înțelege condiția umană trebuie să îmbinăm evoluția biologică a speciei cu circumstanțele care au dus la preistoria ei. Sarcina de a înțelege omenirea e prea importantă și prea copleșitoare pentru a o lăsa numai în seama disciplinelor umaniste. Numeroasele lor ramuri, de la filozofie și drept la istorie și arte, au tot descris caracteristicile naturii umane în permutări nesfârșite; și, chiar dacă au făcut-o în mod genial și cu detalii subtile, n-au explicat de ce avem această natură specială și nu alta dintre nenumăratele naturi imaginabile. În acest înțeles, disciplinele umaniste n-au reușit să dobândească și nici nu vor dobândi vreodată o înțelegere deplină a sensului existenței speciei noastre.

Prin urmare, care ar fi răspunsul nostru cel mai bun la întrebarea ce suntem? Cheia marii enigme se află în circumstanțele și procesele care au creat specia noastră. Condiția umană este un produs al istoriei, nu doar al celor șase milenii de civilizație, ci mergând mult mai departe înapoi în timp, prin sute de milenii. Pentru a găsi răspunsul complet la acest mister, evoluția biologică și culturală trebuie să fie cercetată în întregime, în unitatea ei neîntreruptă. Când privim întregul ei parcurs, istoria omenirii devine cheia înțelegerii care explică cum și de ce a apărut și a supraviețuit specia noastră.

Majoritatea oamenilor preferă să interpreteze istoria ca pe desfășurarea unui proiect supranatural al unui autor căruia îi datorăm supunere. Dar această interpretare comodă a devenit mai greu de acceptat pe măsură ce cunoașterea lumii reale s-a extins. În special cunoașterea științifică, măsurată după numărul de savanți și reviste științifice, s-a dublat la fiecare zece sau douăzeci de ani în ultimul secol. În explicațiile tradiționale ale trecutului, poveștile religioase despre creație au fost alăturate disciplinelor umaniste pentru a conferi sens existenței speciei noastre. A sosit momentul să vedem ce-ar putea să ofere știința disciplinelor umaniste și disciplinele umaniste științei, în căutarea comună a unui răspuns, mai bine fundamentat decât cele precedente, la marea enigmă a existenței noastre.

Pentru început, biologii au aflat că originea biologică a comportamentului social avansat la ființele umane este aceeași ca și în cazul altor specii din lumea animală. Folosind studii comparative despre mii de specii animale, de la insecte la mamifere, am ajuns la concluzia că cele mai complexe societăți au apărut prin eusocialitate, care înseamnă, aproximativ, condiție socială „reală“. Prin definiție, membrii unui grup eusocial își cresc copiii prin cooperarea mai multor generații. Ei realizează și o diviziune a muncii prin renunțarea, cel puțin parțială, a unora dintre membri la reproducere, pentru a spori „succesul reproductiv“ al altora.

Eusocialitatea se dovedește o ciudățenie în două feluri. Unul este raritatea ei extremă. Din sutele de mii de linii evolutive ale animalelor de uscat, în ultimii 400 de milioane de ani, această trăsătură, atât cât o putem determina, a apărut numai de nouăsprezece ori, dispersată la insecte, crustacee și rozătoare subterane. Numărul crește la